

Tysk formlära (3)

Substantiv

Kasus

I tyskan böjs substantiv i kasus: nominativ, ackusativ, dativ och genitiv.

Nominativ:

- som grundform ("Nennform")
- vid subjekt
- vid subjektiv predikatsfyllnad och subjektivt predikativt attribut
- Vid appositioner och jämförelseled vid syftning på ord i nominativ.

Ackusativ

- Vid ackusativobjekt (Ich sehe ihn)
- Vid objektiv predikatsfyllnad (och objektivt predikativt attribut) (ich nenne ihn einen Betrüger)
- Vid appositioner och jämförelseled vid syftning på ord i ackusativ
- I vissa adverbial, nämligen:
 - tidsadverbial (einen Monat bleibt sie in Berlin)
 - rumsadverbial ofta i samband med rörelseverb. (sie läuft den ganzen Weg)
 - Grad- och måttsadverbial (Die Mauer ist einen Meter hoch)
- Efter prepositioner som styr ackusativ (durch für gegen ohne um wider; an auf hinter in neben über unter vor zwischen)

Dativ

- Vid dativobjekt (Ich schreibe ihm/ ich bin seinem Bruder begegnet)
- Vid appositioner och jämförelseled vid syftning på ord i dativ
- Vid reflexiva verb som har reflexivpronomenet i dativ och ett ackusativobjekt. (Ich habe mir ein Haus angesehen)
- Vid possessiv dativ samt vid intresse- och åsiktsdativ (Er hat sich die Hand verletzt / (Tysk Syntax §§ 618ff; Bonniers Tyska Grammatik § 282)
- Vid prepositioner som styr dativ

Genitiv:

- För att markera ägande (possessiv genitiv): Das Auto meines Vaters.
- För att markera en del av en helhet (partitiv genitiv): Einige der Studenten.
- Vid appositioner och jämförelseled vid syftning på ord i genitiv
- Som predikatsfyllnad i vissa fasta uttryck: guter Laune sein; einer Meinung sein etc.
- Genitivobjekt vid vissa verb: einer Sache bedürfen / jmdn einer Sache anklagen
- Efter prepositioner som styr genitiv: *wegen des Regens*
- Efter vissa adjektiv som styr genitiv: sicher, bewusst, wert, gewiss
- I tidsadverbial som betecknar enstaka obestämd tidpunkt: eines Tages (Exemplet samstags i "Modern tysk grammatik" är inte alldeles lyckat).

Artiklar

- Böjning av bestämd och obestämd artikel:
 - Bestämd artikel:
(Som den bestämda artikeln böjs även ord som "jeder", "dieser" m.fl.)

	Mask	Fem	Neutr	Plural
Nominativ	der	die	das	die
Ackusativ	den	die	das	die
Dativ	dem	der	dem	den
GENitiv	des	der	des	der

- Obestämnd artikel
(Som den obestämda artikeln böjs även possessiva pronomena och kein)
- *i förenad* ställning:

	Mask	Neutrum	Femininum	Plural
Nom.	ein	ein	eine	(meine)
Ack.	einen	ein	eine	(meine)
Dat.	einem	einem	einer	(meinen)
Gen.	eines	eines	einer	(meiner)

- Obestämmd artikel i självständig ställning

	Mask	Neutr	Fem	Plural
Nom	einer	eines	eine	(keine)
Ack	einen	eines	eine	(keine)
Dat	einem	einem	einer	(keinen)
Gen	eines	eines	einer	(keiner)

Artikelbruk (1)

Språken överensstämmer i stor utsträckning.

- Obestämd artikel:
 - Måste i tyskan sättas ut motsvarande svenskt någon/något vid räknebara substantiv, även om det kan utelämnas på svenska:
Hat das Haus eine Garage? Hast du ein Auto?
 - Bruket motsvarar svenskan vid bl a yrkesbeteckningar:
Er ist Arzt / Lehrer / Atheist / Katholik

Artikelbruk (2): Bestämd artikel

- Geografiska namn som inte är neutrala står normalt med artikel: *Die Schweiz, die USA (plural), der Irak*
- Neutrala geografiska namn står med bestämd artikel om det har en bestämning: *Das Berlin der zwanziger Jahre, das moderne Deutschland*
- Floder, hav, sjöar, berg har artikel: *Der Rhein, der Main, der Bodensee*
- Fartyg, hotell, restauranger, biografier, tidningar står med artikel: *in der Berliner Morgenpost; im Hilton*
- Kommunikationsmedel står med bestämd artikel: *mit dem Zug, mit dem Auto*
- Namn på månader står med bestämd artikel: *im Juli, im August; Däremot Anfang/Ende Mai*
- Vid veckodagar i frasen an + dag: *am Montag*
- Vid en hel del fasta uttryck och liknande, särskilt när s k kontraherade former kan användas: *im Scherz, im/ins Kino, im/ins Theater, im Notfall, in der Regel* m fl.

Övningsmeningar - artiklar

Vi har åkt buss hit.

Jag vet att hans syster är läkare.

En av studenterna ville plötsligt inte vara med längre.

Jag har alltid velat bo vid Östersjön.

Den gamle rektorn ville inte svara på frågan om han hade hund.

Vi kan träffas på måndag.

Tänk att sådant förekommer i dagens Sverige. (*Tänk* = "föreställ dig")

I Hamburger Abendblatt står ingenting om detta, men det finns en artikel i Frankfurter Allgemeine Zeitung.

Han hade visserligen körkort men han åkte hellre buss än bil.

I slutet av juni valdes han till president.

2. Genusregler – kortfattad översikt:

- Maskulina
 - Regler efter betydelsen
 - Manliga personer, djur av hankön
(Observera dock att ett ord som är feminint inte blir maskulint för att det betecknar en man. Ex: Wache)
 - Årstider, månader, dagar, del av dag
 - Berg och bergskedjor
 - Några tyska floder
 - Floder utanför det tyska språkområdet om de inte slutar på -e eller -a
 - Bilmärken
 - Väderstreck, vindar och nederbörd:
Süden, Osten, Westen, Sturm, Orkan, Schnee, Hagel, Regen, Nebel
 - Alkoholhaltiga drycker
Schnaps, Wein, Whisky; dock das Bier

Maskulina (2)

- Regler efter formen
 - Substantiv bildade på verbstam + -er som betecknar yrke, sysselsättning eller person/apparat/maskin som utför ett arbete:
Arbeiter; Maler; Rechner; Staubsauger
 - Substantiv bildade på suffixlös verbstam
Sprung, Fang, Trunk, Stand, Wurf
 - Substantiv på avledningsändelsen -ling
Schmetterling
 - Substantiv som slutar på -and, -ant, --aph, -ent, -eur, -ier, -iker, -ismus, -ist, -or, -us

Feminina:

- Regler efter betydelsen:
 - Kvinnliga personer, djur av honkön
(Observera dock att ett ord som är maskulint inte blir feminint för att det betecknar en kvinna)
Frau, Kuh, Henne (Jfr *das Huhn*)
 - De flesta tyska floder *die Oder, die Donau*
 - Icketyiska floder på -e och -a *die Wolga*
 - Fartyg *die Europa*
- Regler efter formen:
 - De flesta substantiv på -e, särskilt t ex
 - Substantiv bildade på verbstam + -e: *Gabe*
 - Substantiv på avledningsändelserna: ei, heit, keit, in, schaft, ung
 - Substantiv bildade av verbstam +t: *Fahrt, Jagd, Macht, Kunst*
 - Substantiv som slutar på: -ade, age, anz, enz, ette, ik, ine, ion, tät, ur

Neutrala

- Regler efter betydelsen:
 - Namn på världsdelar, länder, landskap, öar, städer, orter.
Dock en del viktiga undantag!
- Regler efter formen:
 - Ord på -chen och -lein
 - Ord på avledningsändelserna -nis, -sal och -tum (Dock undantag!)
 - Substantiv på ordsluten -in, -ma, -ment, -um
 - Substantiverade infinitiver: Essen, Leben, Fernesehen
 - Substantiv bildade på Ge- (+ e): Das Gebäude / Gehäuse

Förkortningar

- Förkortningar har vanligen samma genus som grundordet:
der Lkw, das Mofa, die CDU

Deklinationer / Pluraländelser:

- **Översikt över deklinationsindelningen:**

1 deklinationen: -e

2 deklinationen: -er

3 deklinationen: -

4 deklinationen: -(e)n

5 deklinationen: -(e)n i plural + -(e)n i sing ack, dativ, genitiv

6 deklinationen -s

Denna indelning kan dock växla mellan olika grammatikor

Deklinationstillhörighet

- 1 deklinationen:
 - De flesta maskuliner, vanligen med omljud om möjligt.
Vissa vanliga substantiv saknar dock omljud i plural: *Hund, Punkt, Schuh, Tag*,
 - De flesta neutrer, (nästan) alltid utan omljud: *Bein, Brot, Jahr*,
Omljud endast i ett fall: *Floß*
 - Ett tjugotal vanliga femininer: *Maus, Bank, Kuh, Hand, Nacht, Stadt, Wand, Wurst*
- 2 deklinationen (-er)
 - Några maskuliner; alltid med omljud om möjligt: *Mann, Rand, Strauch, Wald, Ski, Gott*
 - En hel del neutrer; alltid med omljud om möjligt: *Bild, Blatt, Brett, Buch, Dorf, Glas, Haus, Kind, Land*
 - Inga femininer!

-
- 3 deklinationen: - (ingen pluraländelse; med eller utan omljud)
 - En hel del maskulina, bl a de på -er, -el, -en: Löffel, Lehrer, Besen;
Aldrig något -n i plural på dessa alltså (utom i dativ)
 - Neutrala på -el, -en, -er, -chen, -lein samt på Ge-+-e. Inget omljud: Rätsel, Kissen, Gebäude
 - Endast två femininer, båda med omljud: Tochter och Mutter
 - 4 deklinationen: (-e)n
 - Maskulina på -or samt ytterligare något enstaka maskulinum:
Doktor, Vetter
 - Några neutrer:
Auge, Bett, Ende, Hemd, Ohr, Interesse, Insekt, Juwel samt neutrer på -um: Museum, Datum, Faktum
 - De allra flesta femininer

-
- 5 deklinationen (“Junge-gruppen”/”svag deklination”; dvs ändelsen -(e)n i singular och plural i alla kasus utom i nominativ singular)
 - Maskulina
 - på -e: *Schwede, Däne, Kollege*
 - maskulina lånord på bl a: -ant, -ent, -af, -at, -ist: *Fotograf; Journalist*
(*Automat -en -en; men Apparat -e*)
 - Ytterligare några oftast enstaviga maskuliner som betecknar levande varelser: *Fürst, Prinz, Bär*
 - Specialfall:
 - Herr (sing ack, dat, gen: Herrn; plur: Herren)
 - Name, Glaube, Funke, Buchstabe, Gedanke, Wille
 - Neutrala:
(Delvis) till denna grupp hör Herz som har -en i dativ sing och i plural samt -ens i genitiv sing.
 - Inga femininer hör hit.

- 6 deklinationen: -s

Vissa ord får –s i plural, bl.a. många sådana som slutar på annan vokal än –e samt en hel del främmande ord.

- maskuliner: Opa; Chef, Job, Star
- femininer: Oma; Bar, Kamera, Party
- neutrer: Büro, Kino, Auto, Sofa, Baby
- Förkortningar och kortord har vanligen –s i plural: PKWs; Sozis; Fotos; Azubis.
- I vissa fall finns en vardaglig pluralform på –s vid sidan av en standardspråklig: Fräulein/Fräuleins; Mädel/Mädels; Kerle/Kerls.

Specialfall

- Vissa substantiv får ersättningsformer i plural: Seemann; Rat; Schnee m.fl.
- Böjning av måttsord
 - Huvudregel: maskulina och neutrala måttsord böjs inte i plural: *100 Euro; zwei Glas Wein; Minus zwanzig Grad*
 - Obs! Detta gäller när de står som måttsord, inte när de används som vanliga artnamn: Jfr: "Er trank drei Glas Bier"; "auf dem Tisch standen drei Gläser".
 - Feminina måttsord böjs: *drei Flaschen Bier; Hundert Kronen*

Specialfall (2)

- Böjning av egennamn, binamn och titlar

(1) egennamn utan artikel: böjs med -s i genitiv; apostrof sätts ut om de slutar på s-ljud (namn på -sch får dock -s på vanligt sätt).

Helmut Kohls Spendenaffairen

Franz' neuer Wagen men *Franz Frischs neuer Wagen*

(2) egennamn med artikel

Artikeln böjs, egennamnet inte;

Das Auto des Alten Kurt

der Stil eines Thomas Mann

Specialfall (3)

- (3) Artnamn + egennamn

(a) artikellös titel / motsvarande + egennamn

Titeln böjs inte / egennamnet böjs

Doktor Müllers Villa; Professor Müllers Vorlesung

Ministerpräsident Palmes Tod

Bundeskanzler Kohls Spendenaffaire

(b) artikel + artnamn + egennamn

Det framförställda substantivet böjs, egennamnet böjs inte.

Der Tod des schwedischen Ministerpräsidenten Palme

Die Affairen des ehemaligen Bundeskanzlers Kohl

- (4) egennamn + binamn

- Både egennamnet och binamnet böjs. Binamnet fungerar grammatiskt som en apposition till egennamnet och böjs i samma kasus som detta:

Das Schiff Wilhelms des Eroberers;

Die Zeit Karls des Großen

Die Soldaten Karls des Zwölften.